

SZEMLE

FOLIA RÁKÓCZIANA (Forráskiadvány-sorozat)

(Kiadja: a Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza és
A Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, Vaja)

Amikor az olvasó kezébe vette a „Folia Rákócziana” 1979-ben megjelent első kötetét, a kiadó(k) nevének olvastán a legkisebb mértékben sem lepődött meg. Ismerte már korábbról is, hogy a hazai Rákóczi-kultusz ápolásáért a szabolcs-szatmári tájék ez ügyben anyagi áldozatoktól sem visszariadó lakói, a felvállalt „történelmi igényjogosultság” alapján, eddig is milyen sokat tettek. Ilyen előzmények ismeretében már csak azt tudakolta, hogy a kötetet és a majdani köteteket hova helyezheti a Rákóczi-könyvtár polcain. Ezideig — évente kétszeri megjelenéssel — a kötetek száma hatra gyarapodott, s bizonyossá vált, hogy a sorozatnak indult vállalkozás nemcsak ígéret maradt, s remélhetjük, a szinte törvényszerűen fellépő kór, a „kifulladás” is csak sokára fogja elérni.

A vállalkozásnak, az egyes kötetek saját értékei mellett, az ad különös jelentőséget, hogy az utóbbi időben háttérbe szorulni látszó forráskiadás szép, de munkás és küldetésével nem mindig arányos megbecsülést kiérdemlő feladatát vette vállára. Jellegéről, célkitűzéséről az első kötet beköszöntőjében *Heckenast Gusztáv*, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa és *Molnár Mátyás* a Vay Ádám Múzeum igazgatója, a sorozat szerkesztői, a következőket írták:

„Célunk az, hogy publikációs fórumot biztosítsunk a Szabolcs-Szatmár megyei és általában a kelet-magyarországi Rákóczi-kori helytörténet, valamint az országos Rákóczi-kori kutatás olyan termékei számára, amelyek nem tartoznak bele a központi könyvkiadó vállalatok profiljába. Elképzelésünk szerint a »Folia Rákócziana« kötetei olyan 4—6 ív terjedelmű, bevezetéssel ellátott forráskiadvá-

nyok lesznek, amelyek tárgyuknál fogva igényt tarthatnak mind a kutatók, pedagógusok, mind pedig a történelem iránt érdeklődő közönség érdeklődésére és egyaránt használhatóak az országos és helytörténeti kutatásban, valamint a honismereti mozgalomban.

Köteleteinkben elsősorban a Rákóczi-szabadságharc történetének eddig kiadatlan forrásait akarjuk közreadni, de a Rákóczi-szabadságharc történetétől elválaszthatatlannak tekintjük a korábbi kuruc mozgalmakat épp úgy, mint a Rákóczi-emigrációt.”

Nem véletlen a beköszöntőből vett hosszas idézet. Itt a szerkesztők világosan körvonalazzák a sorozat lehetőségeit, meghúzva ezzel határait is, így a szándék megvalósulását is ennek tükrében kell és lehet vizsgálni: egyrészt külön-külön kötetenként, másrészt mint sorozatot. A levegőre szabott tartalmi határokat, úgy tűnik, a sorozat igyekszik kitölteni. A helytörténeti és országos Rákóczi-kori kutatás termékei, a szabadságharccal, annak egy-egy szereplőjével vagy részterületével foglalkozó munkák csakúgy megtalálhatók a sorozatban, mint az „utóéletét tárgyalók”, és különösen szerencsésnek tűnik, hogy a témák, a források jellege is széles skálán mozog: a dokumentumok a történettudomány több ágazatában is használhatóak.

Íme a megjelent kötetek: 1. szám: *Zachar József*: Bercsényi László, a Rákóczi-szabadságharc kapitánya, Franciaország marsallja (Válogatott források), Vaja, 1979.; 2. szám: *Zay Anna*: Herbárium 1718. Közreadta *Fazekas Árpád*, Nyíregyháza, 1979.; 3. szám: *Heckenast Gusztáv*: Kajali Pál (1662—1710) kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratai. Vaja, 1980.; 4. szám: *Bánkuti Imre*:

Lónyay Ferenc fegyveresítési és ruházati főhadbiztos válogatott iratai. Vaja, 1980.; 5. szám: *Kovács Ágnes*: Iratok a nyírségi salétromtermelés történetéhez a Rákóczi-szabadságharc idején. Vaja, 1981.; 6. szám: *Kamody Miklós*: A Rákóczi-szabadságharc postája (Válogatott iratok), Vaja, 1981. A kötetek a sorozat egészébe tartoznak, így azt is minősítik, de célszerűnek tűnik róluk külön-külön is szólni. Kezdjük az első számmal, Zachar kötetével, a Bercsényi László-forrásokkal!

Megtisztelő, szerencsés, de a még kontrollhiányban szenvedő szerkesztés, a formai és aránybeli bizonytalanságok, a törvényszerűen még vajdó koncepció miatt nem kevés veszélyt is magában rejlő lehetőség egy sorozat első kötetének anyagát összeállítani. Szerencsére a kötet nem esett ezek áldozatául, de mindezen bizonytalanságok visszatükröződnek a kötet lapjairól. Értékét azonban nem ez határozza meg, hanem a közreadott Bercsényi László-dokumentumok, és az igen alapos, gondosan részletes bevezető tanulmány.

A kötet megjelenésének idején, úttörő feladatot is magára vállalt. A hazai közvélemény előtt — erről a szerző is szól — Bercsényi László személye, a magyar katonai erények egyik legkiválóbb 18. századi képviselője, csak alig-alig volt ismert, az utókor érdemeit inkább csak „választott hazájában” Franciaországban tartotta számon. Pedig — s ez a tanulmány egyik alaptétele — Bercsényi László mindvégig magyarnak vallotta magát, ilyen jellegű megnyilatkozásaiból a kötetbe is jócskán kerültek idézetek, amelyekből elengedő talán egyetlen sort, az egyik forrásokor címadó sorát említeni: „Az szívem” ’s vérem magyar.” Mindezen túl Bercsényi korának egyik legkiválóbb katonája is volt. Haditettei, csatákban tanúsított hősiessége, s nem utolsósorban szervezői készsége mind a tanulmányban, mind a dokumentumokban bő tárgyalási teret kapott. A tanulmány és a források olvastán, miközben a magasra ívelő életpálya egyes állomásaival ismerkedünk, kibontakozik egy másik vonulat is, a kénytelen-kelletlen, vagy önként vállalt emigráció, a magyar nemesség egyik részének osztályrészéül jutott „hontalanság” 18. századi természetrajza.

Zachar tanulmánya a teljes Bercsényi László-kép visszaadására törekszik, s ezt a sorozat lehetőségeihez és célkitűzéseire mértén, ahhoz igazodva, meg is valósítja. Mégis — itt és most lehet, nem helyénvaló — hiányérzet marad az olvasóban. A sorozat többi kötetéhez viszonyítva majdnem leghosszabb, részletes

bevezető tanulmányban talán célszerű lett volna elmondani — lévén Bercsényi jellemzésekor nem egy helyütt vissza-visszatérő fogalom —, hogy mit is jelentett ezidőben a „hazaszeretet” vagy „katonai hivatástudat”. Hazaszeretete azonos volt a Habsburg-gyűlölettel?

A kötetben 174 forrás, illetve forrásrészlet kapott helyet. A válogatás szempontjának kialakításában a vezérmotívum az volt, hogy Bercsényi László életének minden lényeges mozzanata eredeti dokumentumok olvasásával keljen életre. Így került a kötetbe a teljes terjedelemben közreadott iratok mellé nem kevés két-három soros utalás, forrástörödérek és másodközlésű forrás. 23 forrás első ízben jelent meg nyomtatásban, további hetven forrás ugyan másodközlés, de magyar nyelven e kötetben olvashatók először. A többi 81 forrás újraközlését a nehéz hozzáférhetőség indokolta. Nem véletlenül került szóba fentebb a „vajdó koncepció”, amely itt, a dokumentumoknál, bizonyítható is. Bár Zachar szempontja világos, s ezt következtesen alkalmazza is, a két-háromsoros utalásokat átvehette volna a tanulmány, ezek helyére a fontos források teljes közlése kerülhetett volna.

A sorozat második kötete Zay Anna Herbáriuma. Művelődéstörténeti ritkaság, ráadásul helytörténeti érdekesség is, s éppen emiatt nem érthető, miért e kötet érdemelte a legkevesebb gondoskodást. Szép, de nehéz, pontosabban nehezzé tett olvasmány a „Herbárium”, s ez nem Zay Anna bosszúja a kései utókoron. Nem tudjuk, mi gátolhatta a kötet összeállítóját, hogy átírja, nyomdakésszé tegye Zay Anna egyébként nagyon szép, kalligrafikus írását. Nem győz meg bennünket a bevezető tanulmányt író Fazekas Árpád, hogy „10–20 recept átolvasása után” már nincs semmi nehézség. A megértéssel valóban nincs, de úgy gondoljuk, hogy a forrásszöveg-olvasási tréningeken eddig részt nem vett érdeklődőket esetleg negatív irányban befolyásolhatja a természetesnek szánt, de mégis mesterséges akadály. A korhűség visszaadására talán elengedő lett volna néhány faksimile oldal is.

Zay Anna, a vajai múzeum névadójának, Vay Ádámnak második felesége Danckában, 1712-ben kezdte írni Herbáriumát, ahogy „előljáróbeszédében” írja: „... csoportosan rám tödült nyomorúságaimnak enyhíttetésére, bús elmém háborúinak tsendesítésére s mulatására...” A Herbárium több mint ezer receptet tartalmaz, tételezen 470-et, ám közülük sok több nyavalyára is alkalmazható, így adódik az ezernél nagyobb szám. Közülük emeljünk ki egyet, amely hadtörté-

neti szempontból érdekes lehet: „Puskapor miatt megégett sebre való: Édes almát főzz meg úti fű vízben, hogy meglágyuljon, metéld meg vékonyra, szeletenként az almát mártsd meg tejben, és úgy kötözd véle a puskaortól égett helyeket. Használ igen hathatósan.”

A Herbáriumon kívül a kötetbe több, 17. századi levelekben fennmaradt felső-Tisza-vidéki recept is bekerült, ezek keletkezéséről, különösen pedig a levélírókról, Fazekas Árpád eligazító magyarázatok közül, bár sajnos nem a legszerencsésebb módon. A dióhéjban elmesélt családtörténetek nem sokkal járulnak hozzá a házi gyógyítás emlékeinek jobb megismeréséhez, megértéséhez. Figyelmesebb munkával bizonyára az is elérhető lett volna, hogy Dancka (Danzig) ne Gdynia, hanem *Gdansk* átírással szerepeljen. A kötet erősen megéri a történéssz lektor hiányát. Úgy véljük, a kötet — éppen kuriozitása miatt is — nagyobb tördést és gondoskodást érdemelt volna.

Kajali Pál kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratait tartalmazza a sorozat harmadik kötete. Összeállítója Heckenast Gusztáv. A mindössze 25 iratot tartalmazó kötet a sommásan szűkszavú, de szűkszavúságában is elegendő információt adó előszóval, s ugyanítt az iratok fontossági fokát minősítő néhány soros eligazító magyarázattal a „Folia” sorozat eddig egyik legigényesebb megvalósulása. Szerkezetileg is mintát adott a Kajalikötet a sorozatnak. Itt találkozunk — megkönnyítendő a tájékozódást — először olyan tartalomjegyzékkel, amelyben az iratok keletkezési ideje és témája is jelölve van, és itt található először a sorozatban, minden esetben az irat után, szövmagyarázat is. A sorozat következő kötetei ezeket az újításokat már következetesen alkalmazzák.

Katonai, harcéri érdemei híján Kajali Pál személye, szabadságharc alatti sokoldalú tevékenysége, jobbadán csak a történéssz szakemberek előtt ismert. A figyelemfelkeltés fontos feladatát tölti be így egyrészt a kötet, bár tegyük hozzá, nem kevés a Kajali-iratokra hivatkozás a szabadságharc szakirodalmában, másrészt a megjelentéssel az is bebizonyosodott, hogy a hivatalviselő, a csatamezőkön csak alig megforduló vármegyei nemesség egy-egy jelentős képviselőjének milyen sok lényeges, a szabadságharc története egynémely részterületére nem ritkán kulcsfontosságú irata lappang levéltárak mélyén illetve rejtőzködik néhány soros hivatkozás mögé.

Kajali, leendő vejével, Ráday Pállal, 1703 október végén csatlakozott a tokaji táborban Rákóczihoz. Csakhamar fontos

megbízásokat kap, előbb három megye fiscalis birtokainak prefektusa, tagja a fejedelmi udvari tanácsnak még a szécsényi országgyűlés előtt; ott szenátorrá is választják. Részt vett — egy időben vezetőként — a nagyszombati béketárgyalásokon, 1707 augusztusától pedig országos főhadbíró. Az adminisztratív és gazdasági ügyek intézésében egyaránt jártos Kajali szabadságharc alatti ténykedése láthatóan széles skálán mozgott, az életpálya fennmaradt dokumentumai a szabadságharc története kutatásának több vonulatában is hasznosíthatók.

A válogatásba eddig meg nem jelent iratok kerültek — a Kajalit „emberközelbe” hozó iratok a Ráday-levéltárból, a szabadságharcnak nevéhez fűződő fontos dokumentumai pedig az Országos Levéltár „Rákóczi szabadságharc levéltára” anyagából. Terjedelmi korlátok miatt mindössze két alapvető fontosságú iratot emelünk ki. A 11. számú irat Kajalinak az önödi országgyűlés előkészületi munkálatai során a rézpénz értéktelepedésének okairól, adóztatási elképzeléseiről, a kereskedelem szabályozásáról, a pénzügyek reformjáról és a nemesi vagyondézmáról feljegyzett előterjesztését tartalmazza. A 17. számú egy Bercsényinek küldött jelentés, Heckenast Gusztáv megállapítása szerint az egyetlen teljes egészében fennmaradt dokumentum a kuruc országos főhadbíróság működéséről. A Berthóti Ferencel közösen írt jelentés mellékleteiben megtalálhatók az ítéletek kivonatai és a kegyelmi kérvények felterjesztései is.

Kajali Pál önmagában is érdekes egyénisége a Rákóczi-szabadságharcnak, ám az iránta való érdeklődés túl is mutat személyén: mint osztályos társainak, a vármegyei nemesség övéhez hasonló életpályán mozgó, hasonló egzisztenciájú képviselőinek egyik markáns alakja, típusként is figyelmet érdemel. Hivatali és katonai tevékenységüknek, életkörülményeiknek, anyagi helyzetüknek a vizsgálata — jellemző dokumentumok közreadásával ezt teszi Heckenast Gusztáv is — közelebb hozhatja a szatmári békekötés differenciáltabb megítélését.

A Kajaliéhoz hasonló társadalmi helyzetű, szabolcsi honos Lónyay Ferenc szabadságharc alatti válogatott iratait tartalmazza a sorozat negyedik kötete. Lónyay Ferenc a kuruc hadsereg ruházati és fegyveresítési főhadbiztos volt, ilyen irányú működéséről írásos források 1704 tavaszától szólnak. A Bánkúti Imre által összeállított anyag a szabadságharc egyik legkevésbé ismert, ám annál fontosabb, hovatovább alapvető jelentőségű kérdésnek tisztán látásához, a kuruc hadsereg

hadellátási lehetőségeinek vizsgálatához szolgáltató fontos adatokat Lónyay működése kapcsán.

A bevezető tanulmány, a mindössze nyolcoldalmi terjedeleme ellenére, bő információs anyagot ad Lónyay életére és tevékenységére, szól a hadsereg ruházati mechanizmusáról, Lónyay itt betöltött szerepéről, s viszonylag hosszabban a főhadbiztos vállalkozói működéséről. 1709-ben Eötvös Miklós tiszántúli hadbiztossal, Szatmár megyei birtokossal közösen bérlék a kállói salétromofficinát. A bérlőtársak az üzemet saját tőkékükkel működtették. A bérlési szerződés ezer mázsa salétrom leadását írta elő, amit az államnak le is szállítottak, de az érte járó pénzt nem kapták meg — az állam nem tudott fizetni. Lónyay másik vállalkozása a török birodalom felőli kereskedelmi útvonal harmincadhelyeinek, harmincadvámjainak bérbevétele, Karácsony Sándor macedoniai görög kereskedő társaként. A harmincadokért fizetett bérlési díj fejében elszámolták a salétromért meg nem kapott összeget is. Az üzlet ráfizetésesnek bizonyult Lónyay számára, pénzbeli követelése Karácsonyval szemben egyre nőtt, az üzlettársak ellenfelek lettek, s 1711. augusztus 23-án az időközben császáriakhoz csatlakozó Lónyay immár Pálffy Kákos Karácsony terhelő fizetési kötelezvényének birtokában próbálja megszerezni a több mint tízezer forintnyi követelést. Karácsony kíséretének egyik tagja, szóváltás során, Bodrogkeresztúr határában lelövi Lónyayt.

„Halála nem csak egyéni tragédia volt, A Bodrogkeresztúron eldőrdült lövés szinte szimbolikusan egy olyan életpálya végére tett pontot, amely gazdasági szervező munkájával, vállalkozó kedvével és tevékenységével élesen elütött a... nemesi életformától.” — írja Bánkuti Imre. A 35 közreadott irat közül 8 foglalkozik Lónyay bérlési szerződéseivel, az itt felmerült nehézségekkel. Eredetijük többnyire az Országos Levéltár családi levéltárában található. Az iratok másik, nagyobb része Lónyay jelentéseit, elszámolásait, illetve a neki szóló, Rákóczitól származó utasításokat tartalmazza. Az iratok olvastán megismerkedhetünk azal, hogy milyen hallatlan nehézségek árán, valósulhatott csak meg — mindössze a reguláris ezredeknél és a fejedelem udvari hadainál — az elfogadható minőségű, a kor európai színvonalát elérő ruházattal. Mindez természetesen minősíti Lónyay munkáját is. Pénzbeli és nyersanyagkapacitás, továbbá feldolgozó ipar híján az elért eredmények mögött ott található Lónyay és Beniczky Márton, a másik ruházattási főhadbiztos

kiváló szervező tevékenysége és hozzáértése. De fontos adatokat szolgáltatnak az iratok a szabadságharc árviszonyairól, a hadsereg ruházati és fegyverellátásában oly fontos szerepet betöltő külkereskedelemtől, s nem utolsósorban a kuruc katonai viselet szabadságharc alatti jellemzőiről.

Kovács Ágnes válogatásában, a nyírségi salétromtermelés Rákóczi-szabadságharc alatti fontos iratait tartalmazza a sorozat ötödik kötete. A kállói salétromofficina, amely a szabadságharc időszakában szinte egyedüli bázisát jelentette a puskaporkészítéshez szükséges salétromnak, nemcsak ipartörténeti szempontból jelentős. A működéséhez szükséges feltételek biztosítása, termelésének alakulása, s mint az előző kötetben is olvasható, a körülötte zajló vállalkozói machinációk tágabb horizontú vizsgálódásokra is lehetőséget adnak. Ezt a komplexitást tartja szem előtt Kovács Ágnes válogatása.

A bevezető tanulmány, számítva a lendő olvasók feltételezhetően hiányos kémiai ismereteire és járatlanságára a salétromtermelés technológiájában, szerencsés megoldással rövid összefoglalást ad a salétromtermelés fázisairól. Szól továbbá a tanulmány — lehetőségei miatt inkább csak jelzésszerűen, de továbbgondolásra készíthetően — a salétromtermelés szabadságharc alatt feltételeinek biztosításáról, majd a dokumentumok tematikus és kronológiai csoportosításával a termelés és az officina körüli ügyek alakulásáról.

A kötetbe a nyírségi salétromtermelés 43 fontos irata került. A 43-ból 8 irat — ebből 5 az utóbbi esztendőkből — már megjelent, újra közlésük azonban indokolt, mert mint alapidokumentumok, igen lényeges kérdésekkel foglalkoznak. (A salétromtermelő parasztokra vonatkozó fejedelmi rendeletek és a termelésről írott jelentés.) Két irat csak címmel, rövid jelzésszerűen ismertetéssel van jelen, az előző kötet Lónyay-dokumentumai között már kiadta Bánkuti Imre.

A nyomtatásban most először megjelent iratok közül említsük meg a legfontosabbakat! Több irat foglalkozik a salétromtermelő parasztok helyzetével, terhek alóli mentesítésével, (pl. a 4., 9., 16., 21. számú iratok). Hasonlóan fontos adatokat tartalmaz Lányi Pál puskapor és salétrom hadbiztos és Ramocsaházi György kincstári prefektus több jelentése. A salétromtermelés valóságos helyzetére szolgáltató lényeges ismereteket Szepesi Pál tanácsos 1707. szeptember 19-i jelentése. (30. számú irat) 1709-re a kál-

lói officina a csőd szélére került — ezt tanúsítja Ramocsaházy György Rákóczihoz írott levele. (36. számú irat). A kiutat a Lónyay—Eötvös féle bérletfelvétellel jelenthette volna, ám bebizonyosodott hogy ez sem lehet megoldás a nehéz helyzetben. A bérbevétellel és körülményeivel foglalkoznak a 37—43. számú iratok.

A salétromtermelés — erről a kötet összeállítója is szól — a Rákóczi-szabadságharc ipartörténetének egyik legjobban feldolgozott területe. Az itt közreadott iratok azonban, különösen azok, amelyek e fontos ipari tevékenység háttérében meghúzódó társadalmi és a gazdaság egészét is érintő kérdések jobb megismerését szolgálják, a „feldolgozottság” minőségi oldalát erősítik.

A Rákóczi szabadságharc nemzedéke „levélíró” nemzedék volt. E levelek ma a történetírás nélkülözhetetlen dokumentumai, ám alig ismertek azok a körülmények, ahogy e levelek feladójuktól a címzetthez eljutottak. Kamody Miklós a „Folia” hatodik számában azoknak az iratoknak a közzétételére vállalkozott, amelyek a szabadságharc postájával, postaszolgálatával foglalkoznak. Kamody szerint „mint gazdasági ág e korban nagyobb jelentőséggel nem bírt” e közintézmény, s talán mert valóban másodlagos-harmadlagos szerepet töltött be korában, elkerülte a kutatók figyelmét. Ismét Kamodyt idézve: „A levéltárak anyagában nagy számban találhatók a Rákóczi-posta működésére vonatkozó adatok, amelyek a kor politikai, gazdasági, társadalmi körülményeit, a katonai helyzet alakulását is tükrözik. Rajtuk keresztül bepillanthatunk a szabadságharc napi eseményeibe, a posta mint közintézmény működésébe, napi problémáiba, ami által színesebbé válik a kor képe.”

A 20 oldalas bevezetés, a postaszolgálatról írt színvonalas tanulmány, jól előkészíti a dokumentumok „befogadását”, megkönnyíti a viszonylag nagy mennyiségű irat között az eligazodást. A szerző szól a szabadságharc alatti postavonalakról, a postai díjszabásokról, a levelek továbbításának formáiról, a posta személyzetéről, a hivatalnokok feladatairól, s folytathatnánk a sort a sokoldalú elemzés más szempontjainak említésével is, miközben az olvasó előtt feltárul a hadi és közigazgatási célokat szolgáló közintézmény működésének teljes mechanizmusa.

A kötet 38 iratot és 4 ún. paletát tartalmaz. Hét irat újraközlés, fontosságuk miatt azonban mindenképpen szükséges volt kötetbe kerülésük. Az első közlésű

iratokat több levéltár anyagából gyűjtötte össze a szerző. Számos, megyei levéltárban talált irat mellett a zöm az Országos Levéltár „Rákóczi-szabadságharc levéltára” anyagából került elő, néhány darab eredetijét a Thaly-Gyűjtemény őrzi. Az iratok teljes dokumentációját adják a bevezető tanulmányok, de közülük is kiemelésre érdemes néhány darab. Ezek azon iratok, amelyek a postaszolgálat egészére vonatkoznak, mint pl. a 3. számú irat, amelyben a fejedelem a vármegyéket sürgeti a posták felállításával, vagy a 13. számú, amely a jelentése után nem sokkal leváltott Szepesti János főpostamester hat pontba foglalt javaslatát tartalmazza a posta munkájában mutatkozó nehézségek megszüntetésére. Hogy a postai szolgálattal nem volt minden rendjén, arról más helyütt kiadott forrásokból a fejedelem, vagy éppen Bercsényi nem éppen hízolgó mondataiból is tudomást szerezhetünk.

Külön kell szólnunk a kötetek mellékletanyagáról. Az elsöben névmagyarázat, francia nyelvű kivonat és képanyag, a másodikban képanyag, a harmadik-hatodik mindegyikében név-és helymutató, valamint a korabeli pénznekem és mértékegységek adatai találhatóak. A legtöbb melléklet a hatodik kötetet színesíti: eligazítja az olvasót a Rákóczi-kori postai alapismeretekről, térképmelléklete a postavonalakkal ismertet meg bennünket, majd az állomások és azok tisztviselői felsorolása következik.

A sorozat eddig megjelent számai garanciát jelenthetnek a hasonlóan színvonalas folytatásra. Az szerkesztéssel, az egységes, optimális profil kialakításával a kezdeti bizonytalanságok igen hamar kiküszöbölödtek, így a formai feltételek adottak. A témák tárháza pedig kimeríthetetlen, s ma még sejteni is alig lehet, hogy levéltárakban, különösen a családi levéltárak anyagában, mennyi fontos dokumentum vár közlésre. Sokat tehet a sorozat a gazdaságtörténeti kérdések megoldásának érdekében, vagy a társadalom különböző osztályai, rétegei életmódjának, egzisztenciájának vizsgálatában, ami a kuruc mozgalmak bölcsőjeként és bázisaként ismert Északkelet-Magyarország esetében helytörténeti szempontból sem másodlagos feladat. S ehelyt hadd emeljük ki külön is, utalva Bánkúti Imre Lónyay-kötetére, milyen sok, köztük alapvető jelentőségű hadtörténelmi kérdés vár tisztázásra. Reméljük, a sorozat jövőendő kötetének lapjain az ezekhez szükséges fontos forrásokat is olvashatjuk.

Ságvári György